

Magdalena ADAMCZYK

Zmiany przestępczości nieletnich

Celem artykułu jest pokazanie dynamiki przestępczości nieletnich w latach 2000–2010 na podstawie danych Komendy Głównej Policji¹, a także Ministerstwa Sprawiedliwości².

Przestępczość nieletnich jest wypadkową wielu czynników patologicznych, do których zaliczyć można m.in. niepowodzenia w szkole, kryzys rodzinny oraz zagrożenia wynikające z narkomanii, alkoholizmu czy też przemocy w rodzinie.

Źródłem patologii społecznej, a zarazem jej przejawem, może być narkomania. Polska ustawa definiuje narkomanię jako stałe lub okresowe używanie w celach niemedycznych środków odrzucających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, w wyniku czego może powstać lub powstało uzależnienie od nich.

T. Hanausek i W. Hanausek dzielą przyczyny narkomanii na obiektywne i subiektywne. Pierwsze z nich to postęp przemysłu farmaceutycznego w dziedzinie produkcji leków psychotropowych, łatwość nabycia takich leków czy upowszechnianie wiedzy o ich właściwościach. Czynniki subiektywnymi są postawy jednostki i środowiska wobec środków odurzających i leków, dążenie do „komfortu” psychicznego (zwłaszcza do odprężenia, spokoju, poczucia bezpieczeństwa), do utrzymania wysokiej sprawności i wydolności psychicznej, szukanie ucieczki od stresu i frustracji związanych z warunkami współczesnego życia oraz chęć dorównania środowisku. Narkomania w większości przypadków ma swoją genezę w patologii rodziny, upadku autorytetu szkoły i braku kontroli środowiska. Pogłębia to niedostosowanie społeczne i tym samym marginalizację młodych osób.

Innym przejawem patologii społecznej jest prostytutka. Przyczyny warunkujące rozpoczęcie uprawiania nierządu mają związek przede wszystkim ze zjawiskami patologicznymi w środowiskach rodzinnych³.

Dzieci i młodzież są szczególnie narażone na przemoc seksualną. Małoletni stanowią znaczną część osób pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko wol-

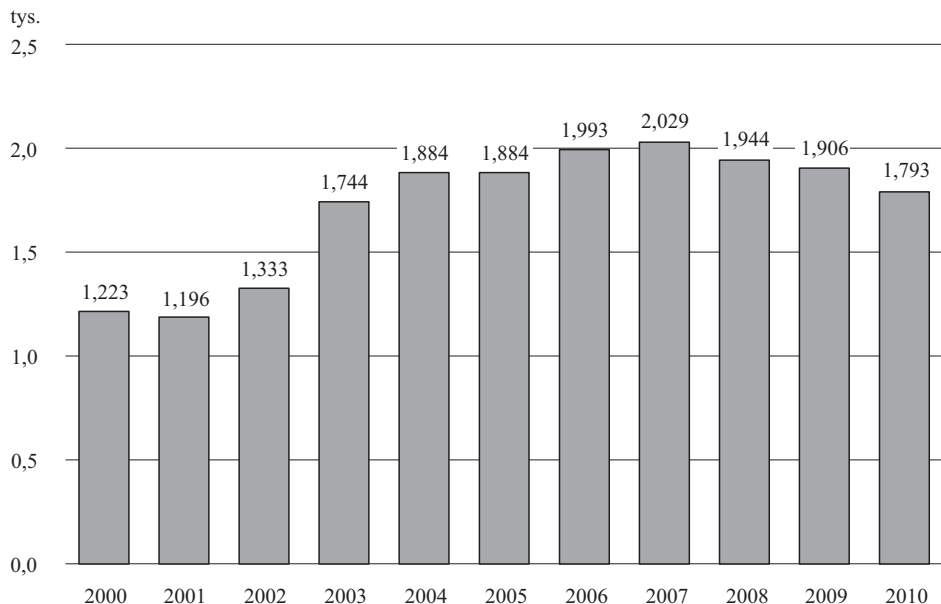
¹ *Demoralizacja i przestępczość wśród nieletnich i młodzieży* (1993), Komenda Główna Policji; *Sprawozdanie o stanie prewencji kryminalnej i zadaniach realizowanych w tym zakresie przez jednostki organizacyjne policji w województwie wielkopolskim w roku 2008*.

² *Analiza statystyczna danych o ewidencji spraw i orzecznictwie w sprawach nieletnich za lata 1999–2004*, Ministerstwo Sprawiedliwości.

³ Zarządzenie Komendanta Głównego Policji z 24 października 2003 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.

ności seksualnej i obyczajowości. Prostytuowanie się osób, które nie ukończyły 18 lat zagraża ich rozwojowi i powoduje niekorzystne zmiany w systemie oceny wartości. Od początku lat 90. ub. wieku odnotowano szybkie tempo wzrostu prostytucji osób nieletnich (wykr. 1).

Wykr. 1. SEKSUALNE WYKORZYSTANIE MAŁOLETNIEGO

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Głównej Policji.

Policja najczęściej ujawnia prostytuujących się nieletnich w wyniku prowadzonych kontroli, działań prewencyjnych bądź na podstawie informacji operacyjnych oraz informacji uzyskanych od innych osób. Wyjątkowo zdarzają się przypadki, kiedy o prostytuowaniu się dziecka powiadamiają rodzice lub opiekunowie. Z informacji przekazanych przez specjalistów ds. nieletnich wynika, że zjawisko prostytucji nieletnich przeobraża się i ewoluuje w kierunku tzw. „sponsoringu” (utrzymywanie nieletniego, zaspokajanie jego potrzeb w sferze materialnej w zamian za świadczenie usług o charakterze seksualnym). Oferujący usługi seksualne często korzystają z komunikatorów internetowych, które pozwalają im mieć poczucie anonimowości i specyficznie pojmowaną ostrożność umożliwiającą „zachowanie dyskrecji”.

Kolejnym czynnikiem utrudniającym rozpoznanie skali zjawiska jest z jednej strony ukrywanie przez nieletnich zachowań świadczących o uczestnictwie w tym procederze przed dorosłymi. Z drugiej strony ich nowy styl życia może być aprobowany przez najbliższe otoczenie, w tym także rodzinę, która niejednokrotnie zna i akceptuje takie zachowania, ponieważ sama czerpie z tego korzyści. Zna-

mienne jest, że niektórzy nieletni nie widzą nic złego w świadczeniu usług seksualnych w ramach tzw. „sponsoringu”, wyznaczając tym samym nowy kierunek procederu. W ich przekonaniu „sponsoring” nie zalicza się do oznak demoralizacji i przybiera formę normy społecznej młodego pokolenia, w którym nacisk położony jest na tzw. „radzenie sobie” lub umiejętność „ustawienia się w życiu”.

Słabość więzi rodzinnych ma znaczący wpływ na nawiązywanie kontaktów z osobami dorosłymi, zacieśnianie z nimi więzi emocjonalnych i świadczenie usług seksualnych w zamian za poczucie „bezpieczeństwa” materialnego lub psychicznego. To właśnie m.in. zmiany w strukturze rodziny, takie jak brak więzi, praca rodziców za granicą lub inne dysfunkcje występujące w rodzinie powodują, że młodzież szuka akceptacji, zrozumienia oraz wsparcia w nowych środowiskach.

Zgodnie z obowiązującymi w Polsce przepisami prostytuowanie się nie jest karane, stanowi jednak niezwykle groźny czynnik kryminogeny, generujący zachowania przestępcze i patologiczne oraz równie uciążliwe dla społeczeństwa zachowania związane z zakłócaniem spokoju i porządku publicznego.

Jednym z najistotniejszych elementów działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie prostytucji uprawianej przez nieletnich są wczesne działania profilaktyczne skierowane do osób młodych. Policjanci, wraz z przedstawicielami innych instytucji, biorą udział w spotkaniach z młodzieżą w szkołach. Sygnalizują zagrożenia związane z prostytucją — gwałty, pobicia, zabójstwa dokonywane przez „klientów” i sutenerów. Informują również pedagogów szkolnych, wychowawców i dyrektorów, a także uczniów i ich rodziców o konieczności zawiadamiania odpowiednich służb o wszelkich niepokojących zjawiskach mogących świadczyć, że dziecko się prostytuuje.

W celu ograniczenia prostytucji nieletnich policja prowadzi działania prewencyjne, w tym m.in.: kontrole agencji towarzyskich, salonów masażu, hoteli, moteli, melin, dworców, a także monitorowanie dróg pod kątem ujawniania prostytuujących się nieletnich. Prowadzone są także działania zmierzające do ustalenia osób nakłaniających do prostytucji i ułatwiających ten proceder. W tym celu legitymowano osoby małoletnie przebywające w porze wieczorowo-nocnej bez opieki, prowadzono działania wspólnie ze Strażą Graniczną lub odpowiednimi służbami sanitarnymi⁴.

Przestępczość dzieci i młodzieży, zależnie od obowiązującego systemu prawnego, jest różnie definiowana. W Polsce przestępczość nieletnich definiuje ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach:

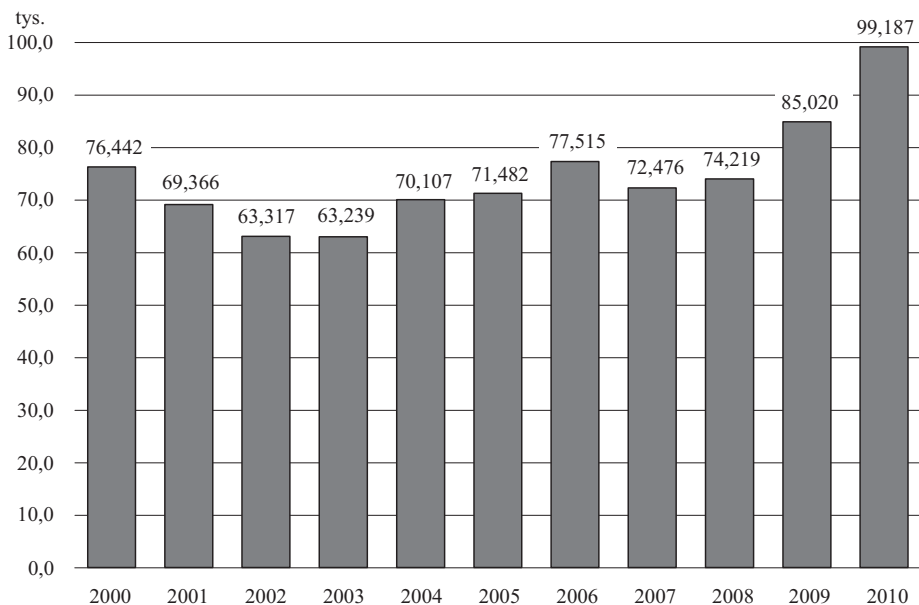
- zapobiegania i zwalczania demoralizacji w stosunku do osób, które nie ukończyły 18 lat,
- postępowania w sprawach o czyny karalne w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17,
- wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

⁴ Raport z działań policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz patologiom społecznym w 2008 r., Warszawa, marzec 2009, s. 53 i 54.

Wydaje się, że w okresie przemian ustrojowych, gospodarczych i społeczno-kulturowych po 1989 r. zaczęło dominować w społeczeństwie przekonanie o narastającej skali przestępczości. Z badań CBOS przeprowadzonych w 1997 r. wynikało, że główne obawy Polaków to lęk przed przestępczością. Obawy takie potwierdzają dane policyjne, które wskazują na wyraźny wzrost przestępczości w stosunku do lat poprzednich, a zwłaszcza tzw. ciężkich przestępstw, związanych z zagrożeniem życia i zdrowia. Niepokojący jest wzrost przestępczości, a szczególnie jej narastającej drastyczności wśród młodzieży. Na podstawie danych Komendy Głównej Policji można zauważyć, że zwiększyła się liczba czynów karalnych nieletnich w niektórych kategoriach przestępstw pospolitych.

Czyny o charakterze przestępczym, ze względu na wiek sprawców, są klasyfikowane jako czyny karalne, ale nie są zaliczane do ogółu przestępstw pospolitych. Podobne zjawisko występuje w czynach karalnych osób nieletnich. Jak obrazuje to wyk. 2 dynamika czynów karalnych była największa w 2010 r.

Wykr. 2. CZYNY KARALNE NIELETNICH

Źródło: jak przy wyk. 1.

Według kodeksu karnego zabójstwo jest zbrodnią popełnioną tylko umyślnie. Oznacza to, że sprawca musi działać z zamiarem jego popełnienia.

Nieco inaczej wygląda sytuacja przestępstw stwierdzonych wśród nieletnich. Z uwagi na klasyfikację, nie wszystkie czyny karalne są przestępstwami. Do czynów karalnych są zaliczane również wykroczenia. Dlatego też powstają różnice pomiędzy przestępstwami a czynami zabronionymi. Na wyk. 3 widać skalę przestępczości i czynów zabronionych.

Zgwałceniem w znaczeniu ścisłym (jakie nadaje mu język prawniczy) jest doprowadzenie przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem drugiej osoby do obcowania płciowego.

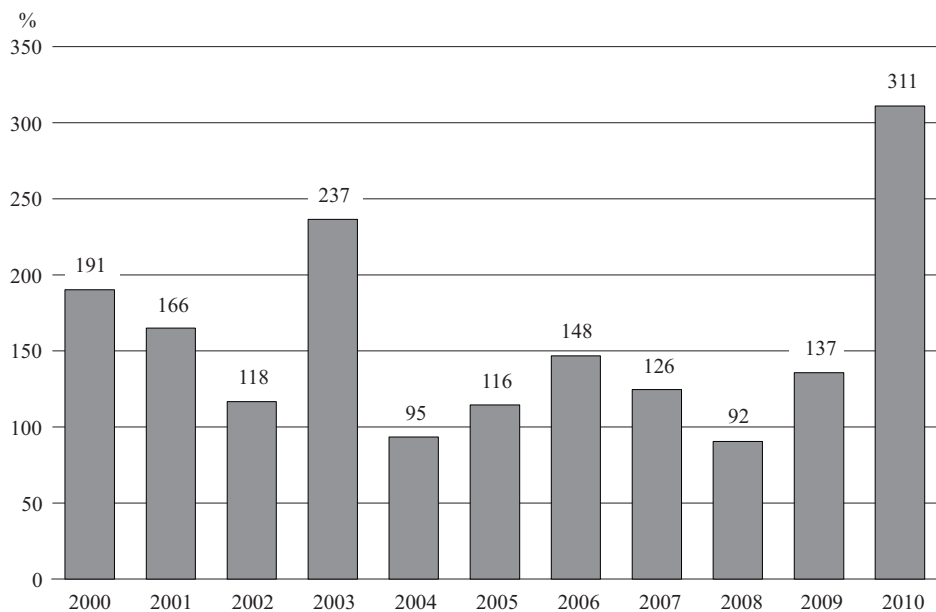
Zmiany liczby zgwałceń występujące między kolejnymi latami zilustrowano na wyk. 4.

Najwięcej przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości zanotowano w latach 2003 i 2010.

Udział nieletnich w bójce lub pobiciu był najniższy w latach 2000 i 2001. Przez udział w bójce lub pobiciu należy rozumieć udział w starciu przynajmniej 3 osób, z których każda jest jednocześnie napastnikiem i broniącym się (bójka) lub czynną napaść przynajmniej dwóch osób na inną osobę (pobicie). Najczęściej jest tak, że zdarzenie rozpoczyna się w formie napaści na drugą osobę, do którego to zdarzenia dołączają się inne osoby. Pobicie może przerodzić się w bójkę, a bójka w pobicie. Z uwagi na dynamikę zdarzenia bardzo często powstaje problem z zakwalifikowaniem udziału poszczególnych uczestników zajścia i ustaleniem ich roli. Jeżeli dochodzi do starcia dwóch osób „sam na sam”, to nie jest ono kwalifikowane jako popełnienie przestępstwa z art. 158 kodeksu karnego. Także, gdy do atakującego „sam na sam” przyłącza się inna osoba, która wspomaga napastnika w agresywnych działaniach, ale bez jego wiedzy i zgody, nie można uznać, że wziął on udział w bójce lub pobiciu⁵.

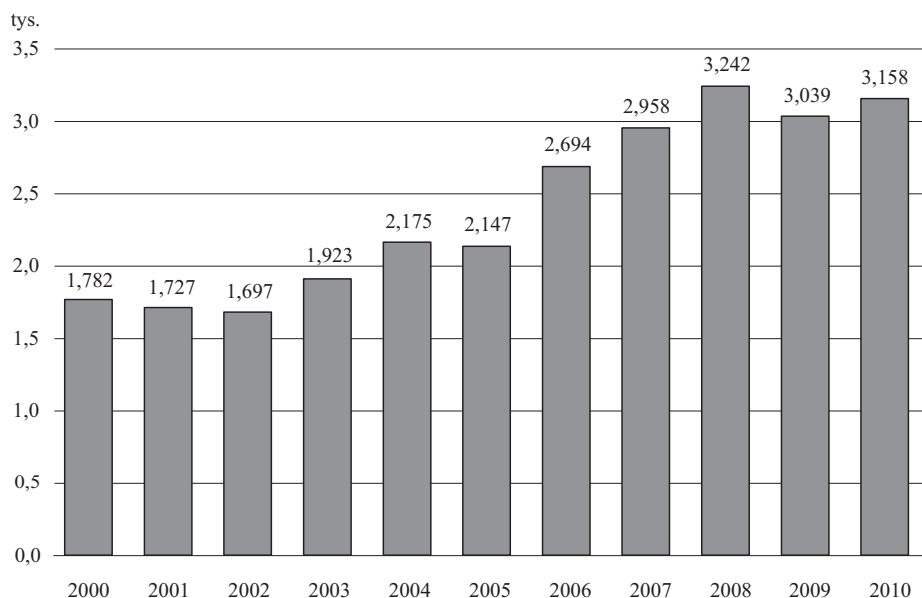
⁵ <http://www.cywilne-karne.pl/udzial-w-bojce-lub-pobiciu/47.html>, 7.04.2011 r.

Wykr. 4. ZGWAŁCENIA DOKONANE PRZEZ OSOBY NIELETNIE

Źródło: jak przy wykr. 1.

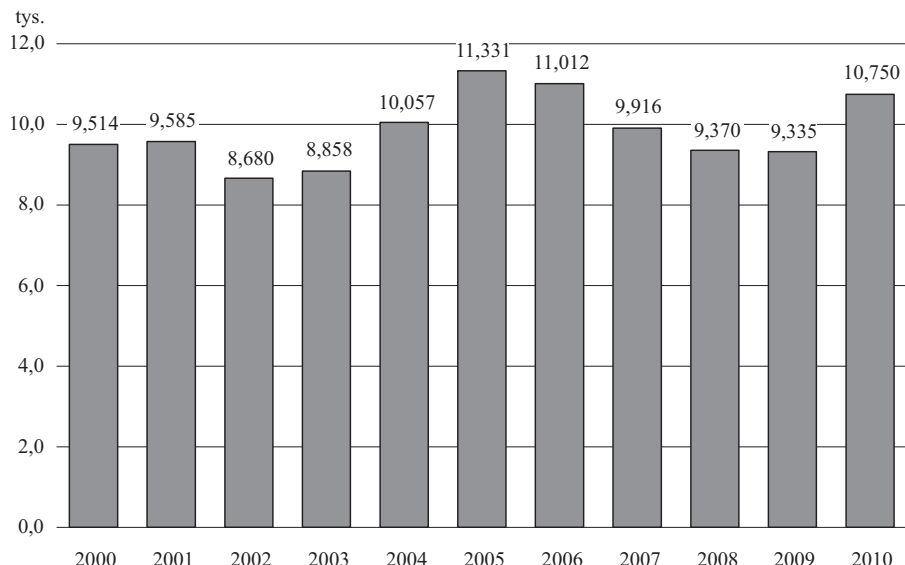
Wykr. 5. UDZIAŁ W BÓJCE LUB POBICIU DOKONANE PRZEZ OSOBY NIELETNIE

Źródło: jak przy wykr. 1.

Z badań wynika również, że najczęściej osób nieletnich dopuszczało się kradzieży cudzej rzeczy ruchomej wraz z przemocą (wykr. 6).

Wykr. 6. KRADZIEŻ CUDZEJ RZECZY DOKONANA PRZEZ NIELETNICH

Źródło: jak przy wykr. 1.

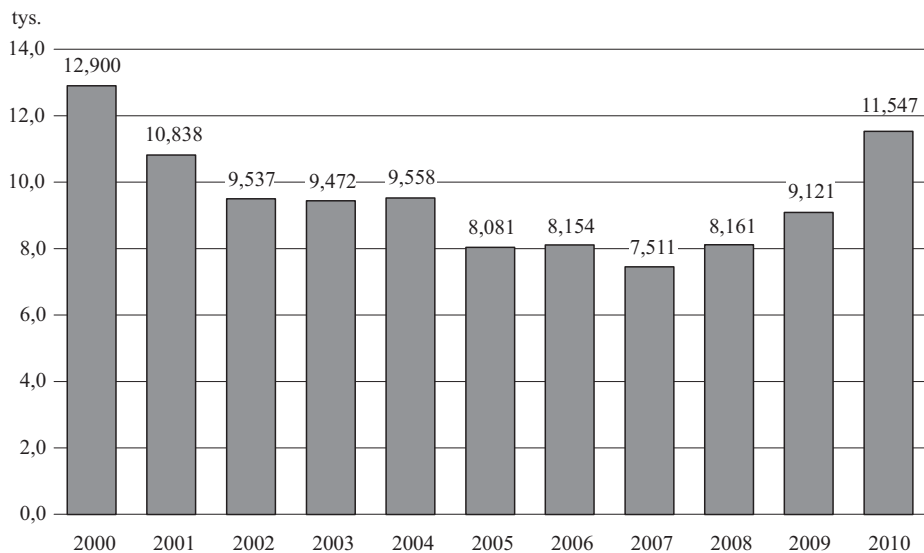
Według kodeksu karnego kradzież rozbójnicza zachodzi w sytuacji zaatakowania przez złodzieja osoby próbującej odebrać mu skradzioną rzecz. Przepęczość wśród osób nieletnich w latach 2000—2006 zwiększała się zarówno w odniesieniu do liczby kradzieży cudzej rzeczy ruchomej, jak i kradzieży rozbójniczej. W okresie 2000—2008 największą dynamikę wzrostu wszystkich kradzieży zaobserwowano w 2004 r. Wykr. 7 ilustruje skalę zmian kradzieży i przestępstw rozbójniczych popełnianych przez nieletnich.

Na wykr. 7 widać, że liczba przestępstw przeciwko mieniu była największa w 2000 r.

Kradzież z włamaniem charakteryzuje się zupełnie innym rytmem czasowym wobec pozostałych rodzajów kradzieży. W latach 2000—2008 nastąpił bardzo znaczny spadek tego rodzaju przestępstw. Liczbę kradzieży z włamaniem dokonanych przez nieletnich ilustruje wykr. 8.

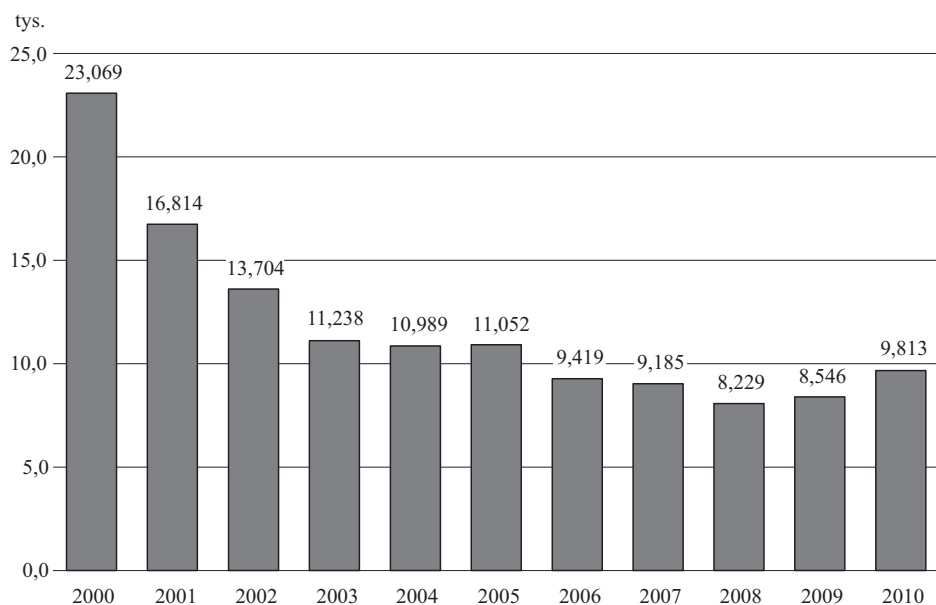
Przestępstwa pospolite obejmują również czyny nieletnich z kategorii przestępstw kryminalnych. W 2010 r. w porównaniu z 2000 r. zmalała liczba zabójstw o 56%, kradzieży rozbójniczej, wymuszenia rozbójniczego i rozboju — o 10%, kradzieży z włamaniem — o 57%, natomiast zwiększała się liczba przestępstw dotyczących uszczerbku na zdrowiu o 72%, udziału w bójkach i pobiciu — o 77% oraz zgwałceń — o 63%.

**Wykr. 7. KRADZIEŻ ROZBÓJNICZA, WYMUSZENIA ROZBÓJNICZE
I ROZBÓJ POPEŁNIONE PRZEZ NIELETNICH**

Źródło: jak przy wykr. 1.

Wykr. 8. KRADZIEŻE Z WŁAMANIEM DOKONANE PRZEZ NIELETNICH

Źródło: jak przy wykr. 1.

CZYNY ZABRONIONE POPELNIONE PRZEZ NIELETNICH

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba czynów zabronionych											
Zabójstwa	16	20	21	7	11	11	19	11	9	14	7
Uszczerbek na zdrowiu	3256	2853	2877	2835	3260	3016	3429	3534	3384	4636	5591
Udział w bóje lub pobiciu	1782	1727	1697	1923	2175	2147	2694	2958	3242	3039	3158
Zgwałcenia	191	166	118	237	95	116	148	126	92	137	311
Rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze	12900	10838	9537	9472	9558	8081	8154	7511	8161	9121	11547
Kradzież z włamaniem	23069	16814	13704	11238	10989	11052	9419	9185	8229	8546	9813
Kradzież cudzej rzeczy	9514	9585	8680	8858	10057	11331	11012	9916	9370	9335	10750
Dynamika czynów zabronionych (2000 = 100)											
Zabójstwa	100	125,0	131,3	43,8	68,8	68,8	118,8	68,8	56,3	87,5	43,8
Uszczerbek na zdrowiu	100	87,6	88,4	87,1	100,1	92,6	105,3	108,5	103,9	142,4	171,7
Udział w bóje lub pobiciu	100	96,9	95,2	107,9	122,1	120,5	151,2	166,0	181,9	170,5	177,2
Zgwałcenia	100	86,9	61,8	124,1	49,7	60,7	77,5	66,0	48,2	71,7	162,8
Rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze	100	84,0	73,9	73,4	74,1	62,6	63,2	58,2	63,3	70,7	89,5
Kradzież z włamaniem	100	72,9	59,4	48,7	47,6	47,9	40,8	39,8	35,7	37,0	42,5
Kradzież cudzej rzeczy	100	100,7	91,2	93,1	105,7	119,1	115,7	104,2	98,5	98,1	113,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości

Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej zmniejsza się liczba przestępstw zakończonych wyrokami sądowymi. Analizując zebrane dane statystyczne można wnioskować, że liczba przestępstw pospolitych po roku 2005 maleje (wykr. 9).

Najliczniejszą grupę czynów zabronionych popełnionych przez nieletnich w latach 2000—2010 stanowiła kradzież z włamaniem. Ponadto dynamika zjawisk wykazała, że odnotowano wzrost o 13% kradzieży cudzej rzeczy, o 72% przestępstw powodujących uszczerbek na zdrowiu oraz o 63% zgwałceń. Najwyższy wskaźnik spadku czynów zabronionych w latach 2000—2010 zarejestrowano w przypadku zabójstw i kradzieży z włamaniem.

*
* *

W postępowaniu wychowawczym najczęściej orzeka się upomnienie, następnie nadzór rodziców, kuratora czy zobowiązanie do określonego postępowania. Jeżeli na podstawie zebranych materiałów sędzia rodzinny uzna, że ze względu na okoliczności i charakter sprawy oraz osobowość nieletniego celowe jest zastosowanie środków wychowawczych lub leczniczych, wydaje postanowienie o rozpoznanie sprawy w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym. Jeżeli na-

tomiast w jego ocenie zachodzą warunki do umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, wydaje postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym.

Według danych Ministerstwa Sprawiedliwości w 2010 r. liczba załatwionych spraw w postępowaniu poprawczym to ok. 66%. Dynamika pokazuje, że w roku 2010 czyny zabronione uległy zmniejszeniu o 26%, a liczba przestępstw stwierdzonych zmniejszyła się o 9%. Udział czynów karalnych w stosunku do przestępstw stwierdzonych w okresie objętym badaniem wzrósł o ok. 43% w roku 2010 w stosunku do roku 2000. Liczba orzeczeń za czyny karalne popełniane przez nieletnich w latach 2000—2008 wzrosła z 25 tys. do 26 tys. (o 4%).

Podsumowanie

Analiza materiału empirycznego pozwala na sformułowanie następujących uogólnień:

- wskaźniki o podstawie stałej pokazały, że czyny zabronione uległy znacznemu spadkowi tylko w dwóch kategoriach przestępstw pospolitych — zabójstwa i kradzieże z włamaniem zmalały o ok. 56%, natomiast rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze uległy zmniejszeniu o 10%. Największa dynamika przestępczości wystąpiła w przypadku udziału w bójce lub pobiciu, osiągając wzrost aż o 77%, a także uszczerbku na zdrowiu — 72%, zgwałceń — 63% oraz kradzieży — 13%;
- na podstawie materiałów Komendy Głównej Policji należy stwierdzić, że czyny karalne w okresie badania obejmują ok. 43% wszystkich przestępstw stwierdzonych;
- czyny karalne nieletnich zmalały w latach 2002, 2003 i 2007, a w pozostałych latach wzrosły;
- w latach 2004—2007 następował wzrost postępowań zakończonych w stosunku do stwierdzonych. Od 2008 r. udział ten stopniowo obniżał się, osiągając poziom ok. 10,5% w 2010 r.

mgr Magdalena Adamczyk — *Poznań*

SUMMARY

This article reviews the pathological problems among children and adolescents. The analysis included especially data on crimes against life, sexual freedom and morality, as well as crimes against property. There was an increase in juvenile delinquency. The movements in the formation of various crimes is presented. The causes of increase in crime among juvenile were indicated as well.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются патологические проблемы среди детей и подростков. Главным образом в анализе учитываются данные о преступлениях против жизни, сексуальной свободе и нравственности, а также преступления против собственности. В статье отмечается рост преступности среди несовершеннолетних. Были определены изменения в формировании различных преступлений, указано на причины роста преступлений среди несовершеннолетних.